

BAB I

BUBUKA

1.1 Kasang Tukang Panalungtikan

Cianjur téh mangrupa salasahiji kabupatén di wilayah Jawa Barat, nu beunghar jeung jembar ku budayana. Ku kamotékaran jeung karancagéan wargana, ti bihari nepi ka kiwari geus mampuh ngalahirkeun rupa-rupa kabudayaan Sunda nu has. Éta kabudayaan anu has téh ngajanggélék dina pilar budaya nu populér di Cianjur, nyaéta *ngaos*, *mamaos* jeung *maénpo*. Tilu pilar budaya *ngaos*, *mamaos* jeung *maénpo* téh saéstuna minangka unsur utama kebudayaan daerah Kabupatén Cianjur anu engkéna baris ngarojong kebudayaan nasional.

Ari *ngaos* hartina maca atawa ngaji, *mamaos* hartina nembang, jeung *maénpo* hartina béra diri atawa penca silat. Tina éta filosofi, Cianjur sok disebut kota santri, kota tembang jeung kota béra diri. Cianjur téh geus lila dipiwanoh minangka salasahiji kota santri. Salasahiji tradisi anu racket dina diri masarakat Cianjur nyaéta tradisi budaya *ngaos*. Nurutkeun Puspasari (2017, kc. 2) *ngaos* nyaéta tradisi masarakat anu méré warna suasana sarta nuansa Cianjur kalayan racket jeung karagaman. Julukan daerah agamis geus ngajanggélék sakitar taun 1677 di mana tatar Cianjur diwangun ku para ulama jeung santri mangsa harita. Éta sababna Cianjur meunang julukan kota gudangna kyai jeung santri.

Loba pondok pasantréni geus tumuwuh jeung mekar di tatar Cianjur anu geus méré kontribusi dina bajoang sajarah kamerdékaan ieu nagri. Loba pejuang ménta réstu ka para kyai saacan indit ka daerah tempur. Nurutkeun maranéhna (pejuang) karasa kurang lengkep jeung kurang percaya diri lamun can meunang réstu ti kyai. Saébréhan mah tradisi *ngaos* di kalangan masarakat Cianjur teu jauh bédha jeung daerah-daerah séjén di Jawa Barat saperti Tasikmalaya, Garut, Banten, Cirebon, jrrd nu sarua dipiwanoh minangka gudangna santri. *Ngaos* dihartikeun minangka “Iqra” nyaéta maca kana ayat-ayat Allah anu aya di alam semesta ieu. Ieu filosofi bisa dihartikeun kudu bisa maca sakabéh fénoména anu aya di alam semesta ieu. Ku kituna masarakat Cianjur ditungtut pikeun mampuh wijaksana sangkan ngokolakeun alam kalayan hadé pikeun kapentingan hirupna sacara

maksimal (Dinas Pendidikan jeung Kabudayaan Cianjur, 2016, kc. 1).

Ari Mamaos ngajanggélék dina jaman pamaréntahan bupati Cianjur R.A.A Kusumahningrat (1834-1864). Bupati Kusumahningrat téh sering nganggit lagu di hiji wanganan anu ngarana Pancaniti. Éta sababna anjeunna kawéntar ku sebutan Dalem Pancaniti. Awalna mah Mamaos dihaleuangkeun ku kaum lalaki. Tapi dina saparapat kahiji abad ka-20 Mamaos bisa diteuleuman ku kaumwanoja. Ieu kabuktian ku munculna para juru Mamaos wanoja saperti Rd. Siti Sarah, Rd. Anah Ruhanah, Ibu Imong, Ibu O'oh, Ibu Resma, jeung Nyi Mas Saodah. Awalna Mamaos boga fungsi pikeun musik hiburan alat silaturahmi di antara kaum ménak. Tapi di jaman ayeuna pikeun jadi seni hiburan anu jadi kauntungan pikeun para seniman sarta sok sering dipaké dina acara kawinan, sunatan, jeung réa-reia deui.

Nurutkeun Adawiyah jeung Munsil (2018, kc. 134) Seni Mamaos awalna tina pantun, tuluy dimekarkeun ku R.A.A Kusumahningrat (Dalem Pancaniti) jeung Éyang Wasitadiredja jadi seni budaya anyar tuluy dibéré ngaran Seni Mamaos. Buktina di mangsa harita loba lalaguan anu dicokotna tina carita pantun *Mundinglaya Dikusumah*. Saterusna, Natamihardja (2009, kc. 31) ngébréhkeun wangenan Mamaos. Mamaos dumasar kana asal kecap (étimologi) nyaéta *mamaos* asalna tina kecap *maos* basa séjén tina maca. Jadi, kecap maca jadi *maos* nu boga ma'na loba dibaca, lain saukur maca tulisan. Ieu seni ngagunakeun waditra pamirig nu ngawengku: kacapi indung; kacapi rincik; suling; atawa rebab. Lian ti éta, Héndrayana (2016, kc. 18) ogé nyebutkeun yén istilah Mamaos mangrupa kecap lemes tina ‘mamacá’. Nu disebut mamaca téh nyaéta ‘maca wawacan’. Téks wawacan nu mangrupa dangding (karya puisi nu ditulis maké aturan pupuh) dibaca ku nu maca (juru ilo) ku cara dihaleuangkeun (istilahna ditembangkeun). Dina terminologi sastra Sunda sakumaha nu kabaca dina *Kamus Basa Sunda* (LBSS, Sacadibrata, jeung Danadibrata) yén ngahaleuangkeun lagu nu rumpakana mangrupa pupuh nya disebutna téh tembang (dina Hendrayana, 2016). Nu matak istilah *mamaos* téh hartina haleuang lagu anu dumasar kana téks dangding (puisi anu make aturan pupuh). Éta mah rék wangun wawacan atawa wangun guguritan. Cindekna, istilah *mamaos* idéntik jeung istilah tembang. Upama aya hiji jalma keur ngahaleuangkeun wawacan atawa guguritan, nya

sapada harita inyana disebut keur nembang, atawa dina basa lemesna *mamaos téa*. Sanajan ieu seni leuwih pokus kana seni sora, tapi aya hal séjén nu teu éléh pentingna dina ieu seni, nyaéta rumpaka. Nurutkeun Sugara (2016, kc. 2) seni tradisional nu miboga rumpaka lagu di jerona sok ngagambarkeun pikiran, rasa, jeung sikep panyair dina nyanghareupan sagala situasi.

Aya hiji tradisi anu ampir mirip jeung Mamaos, nyaéta tradisi memaos di masarakat Sasak Lombok, lamun di tatar Sunda mah sarua jeung beluk anu ngagunakeun sora wungkul. Nurutkeun Kariadi jeung Suprapto (2018, kc. 98) memaos nyaéta macakeun hikayat Islam atawa karajaan di mangsa harita. Hiji kelompok *pepaos* nyaéta nu maca carita kawengku ku 4-6 urang. Di antarana nu maca, *pejangga*, jeung nu ngarajong vokal. Tujuan memaos nyaéta mikawanoh kabudayaan jeung sajarah di mangsa harita, sarta ngariksa ajén-ajén budaya. Dina kontéks masarakat Sasak, memaos raket patalina jeung agama Islam, utamana dakwah dina awal nyabarkeun agama Islam. Ku kituna, memaos ogé digunakeun minangka média dakwah.

Salian ti éta, Cianjur ogé kasohor ku seni bela diri penca silat (*maénpo*) anu ngahasilkeun sawatara aliran kasohor, antara lain aliran Cikalong, Cimandé, jeung Sabandar. Nepi ka ayeuna masih kénéh diteuleuman jeung dipikaresep ku sababaraha kalangan boh daerah-daerah lokal boh mancanagara. *Maénpo* mangrupa hiji kasenian béra diri anu ngagambarkeun kaparigelan jeung katangguhan. *Maén* hartina ngalakukeun hiji pagawéan, tuluy *po* asalna tina istilah Cina anu hartina neunggeul. Jadi *maénpo* téh hartina ngalakukeun hiji pagawéan ku cara neunggeul. R. Djadjaperbata atawa dikenal ku ngaran R. H. Ibrahim mangrupa salasaurang anu nyabarkeun jeung nyiptakeun seni *maénpo*. Dina maénpo dikenal istilah liliwatan jeung peupeuhan. Seni peupeuhan mangrupa aliran has ciptaan R. H. Ibrahim anu ngandelkeun gancangna gerak jeung tanaga jero. R. H. Ibrahim tilar dunya dina taun 1906 jeung dikurebkeun di makam kulawarga Dalem Cikundul. Dina jaman nu sarua muncul hiji aliran nu ngandelkeun tanaga liliwatan ku Muhammad Kosim ti Sabandar Karangtengah Cianjur. Tuluy anjeunna dikenal ku ngaran Mama Sabandar. Ieu aliran dikenal ku sebutan aliran Sabandar anu ngandelkeun kaparigelan dina ngaluarkeun tanaga liliwatan.

Tina tilu pilar nu diguar di luhur, kagiatan Mamaos karasa leuwih béda jeung leuwih nyambuangkeun wawangi ngaran Cianjur, malah Mamaos téh jadi ikon Cianjur. Loba nu boga anggapan yén Kabupaten Cianjur mah taya nanaonna dibanding Kota Bogor, Sukabumi, Bandung jeung sabudeureunna. Padahal Kabupaten Cianjur miboga ragam budaya nu mangpaatna pikeun pola hirup masarakat. Tapi dina émpronan mah éta tilu pilar budaya Cianjur téh mingkin dipopohokeun jeung disapirakeun ku masarakatna, utamana ku para nonoman. Masarakat leuwih resep ngadopsi budaya luar pikeun kahirupan sapopoéna. Munasabah ari kituna mah lantaran pangaruh globalisasi jeung modérnisasi anu beuki meuweuh.

Éta hal nu dihariwangkeun pisan ku masarakat Cianjur téh. Leungitna kabudayaan asli Cianjur bisa dibalukarkeun tina generasi ngora anu babari meunang pangaruh budaya luar. Sabenerna, pasualan anu ditétélakeun saméméhna téh bisa kénéh diungkul, balik deui ka pamaréntah kudu nu boga tarékah pikeun ngarojong, ngawadahan, méré fasilitas jeung nyiptakeun rutinitas kagiatan pikeun ngamumulé éta kasenian. Ku kituna kabudayaan boga peran penting pikeun ngawangun pola kahirupan jeung lumangsungna hirup ti hiji masarakat.

Ngamumulé kana hiji kabudayaan bisa terus nanjeur lamun meunang rojongan ti masarakat jeung pamaréntahna. Ngamumulé mangrupa cara mertahankeun kabudayaan nu geus aya. Éta ngamumulé dimaksudkeun sangkan kabudayaan bisa lestari, ku kituna diwariskeun ka generasi satuluyna sangkan mangpaat pikeun sakabéh masarakat Cianjur. Di Cianjur loba sanggar pikeun wadah latihan, salasahijina Sanggar Percéka *Art Centre* nu pupuhuna Tatang Setiadi. Ieu sanggar Percéka *Art Centre* téh pikeun urang Cianjur hususna, Jawa Barat umumna geus méré kontribusi minangka hiji sanggar anu teu aya reureuhna ngamumulé kasenian Sunda. Ku ngaliwatan ieu sanggar, tingrarenung sirung-sirung harepan hasil atikan anu alus sarta ngahasilkeun lulusan punjul jadi wakil Indonésia dina *event* di mancanagara. Contona Dika Dzikriawan dina acara *International Youth Philharmonic Orchestra, Play for Peace themes with United Nation* taun 2015.

Panalungtikan anu patali jeung Seni Tembang atawa Mamaos, lain hal anu

munggaran, sabab saacanna kapaluruh sawatara panalungtikan anu ampir sarupa jeung ieu panalungtikan anu dilaksanakeun. Éta panalungtikan anu dilakukeun téh di antarana kungsi dilaksanakeun ku Ridwan Nugraha (2013) dina skripsi anu judulna “*Tembang Cianjur Pangapungan (Wanda Papantunan) dalam Tradisi Mamaos di Lembaga Kebudayaan Cianjur (LKC)*”. Ieu panalungtikan pokus kana struktur, kontéks pertunjukan, prosés penciptaan, jeung fungsi tina tembang Cianjur wanda papantunan. Sansha Azani Fajariah (2019 dina skripsi anu judulna “*Pelatihan Mamaos Pada Usia Remaja Di Padepokan Pancaniti Kabupaten Cianjur*. Ieu panalungtikan pokus kana mikanyaho métode, matéri pelatihan Mamaos dina usia rumaja di Padépokan Pancaniti Kabupatén Cianjur”. Dicky Dayu Akbar Destian (2019) dina skripsi anu judulna “*Tembang Sunda Cianjur Gaya Imas Permas Kamus*”. Ieu panalungtikan pokus kana medar jejak karir jeung vokal gaya Imas Permas Kamus. Noni Mulyani (2016) dina skripsi anu judulna “Ulikan Struktural jeung Ajén Étnopédagogik Dina Rumpaka Tembang Cianjur Wanda Panambih Karya Mang Bakang Pikeun Bahan Pangajaran Sastra di SMA”. Ieu panalungtikan pokus kana maluruh perkara rumpaka panambih karya Mang Bakang, struktur jeung ajén étnopédagogikna, sarta pikeun bahan pangajaran sastra di SMA. Siti Maryam Maulida (2014) dina tésis anu judulna “Rumpaka Tembang Sunda Cianjur (Ulikan Struktural Dinamik jeung Étnopédagogik)”. Ieu panalungtikan pokus medar kana struktur rumpaka Tembang Sunda Cianjur, interprétsi eusi rumpaka Tembang Sunda Cianjur, jeung ajén étnopedagogik rumpaka Tembang Sunda Cianjur.

Upama dijujut tina eusina kalawan daria, panalungtikan saméméhna téh aya békédaan jeung sasaruaanana. Békédaanana nyaéta dina ulikan. Dina ieu panalungtikan lain saukur medar perkara struktur, tapi medar ogé pewarisan Seni Mamaos di Sanggar Percéka Art Centre Cianjur. Seni Mamaos di Sanggar Percéka Art Centre Cianjur can kungsi aya nu nalungtik. Ku kituna, ieu panalungtikan perlu dilakukeun sangkan bisa méré pangaweruh dina pewarisan Seni Mamaos pikeun masarakat. Di Sanggar Percéka Art Centre Cianjur katinggali nyongcolang saperti antusiasna loba barudak hayang guguru ka Tatang Setiadi, loba murid anu parigel sarta minton sacara lokal, nasional, jeung internasional nepi ka kiwari, jeung aya sawatara murid anu geus ngadegkeun

sanggar sorangan, ku lantaran geus percaya diri dina ngokolakeun sanggar anyar. Ku kituna, naon-naon anu diajarkeun ku Tatang Setiadi kawilang suksés tur nerap ka muridna. Antukna, panulis kataji nalungtik di éta Sanggar sarta dijudulan “Pewarisan Seni Mamaos Di Sanggar Percéka Art Centre Cianjur (Ulikan Folklor).

1.2 Rumusan Masalah

Seni Mamaos mangrupa hiji seni pintonan nu di jerona aya unsur-unsur nu ngarojong kaciptana éta seni pintonan, antara lain rumpaka lagu, juru tembang, kacapi rincik, kacapi indung, suling atawa rebab. Watésan masalah dibutuhkeun sangkan objék panalungtikan ieu jadi leuwih pokus jeung teu pati jembar cakupanana. Unsur nu dianalisis dina ieu panalungtikan nyaéta rumpaka Seni Mamaos. Hal-hal nu dianalisisna nyaéta pewarisan tradisina, struktur formal, jeung struktur batin.

Dumasar kana kasang tukang panalungtikan di luhur, poko masalah nu ditalungtik nyaéta rumpaka Seni Mamaos saperti pewarisan tradisina, struktur formal, jeung struktur batin. Rumusan masalah dina ieu panalungtikan bisa diwincik saperti kieu.

1. Kumaha pola jeung metode pewarisan Seni Mamaos nu dilakukeun ku Sanggar Perceka *Art Centre* Cianjur?
2. Wanda tembang jeung rumpaka naon waé anu diajarkeun ka murid di Sanggar Percéka *Art Centre* Cianjur?
3. Kumaha struktur formal jeung struktur batin nu aya dina rumpaka Seni Mamaos?
4. Naon bangbaluh anu disanghareupan nalika ngawariskeun Seni Mamaos di Sanggar Perceka *Art Centre* Cianjur?

1.3 Tujuan Panalungtikan

Panalungtikan miboga tujuan anu dibagi jadi dua nyaéta tujuan umum jeung tujuan husus.

1.3.1 Tujuan Umum

Panalungtikan ieu sacara umumna miboga tujuan pikeun ngamumulé warisan sesepuh nu mangrupa puisi rakyat lisan dina wujud rumpaka lagu Seni Mamaos sangkan teu leungit ku kamekaran jaman téhnologi jeung arus parawisata nu gancang.

1.3.1 Tujuan Husus

Sacara husus ieu panalungtikan miboga tujuan pikeun ngadéskripsikeun tilu hal, nyaéta

1. ngadéskripsikeun pola jeung métode pewarisan tradisi Seni Mamaos di Sanggar Percéka *Art Centre* Cianjur;
2. ngadéskripsikeun wanda tembang jeung rumpaka anu diajarkeun ka murid di Sanggar Percéka *Art Centre* Cianjur;
3. ngadéskripsikeun struktur formal jeung struktur batin nu aya dina rumpaka Seni Mamaos;
4. ngadéskripsikeun bangbaluh anu disanghareupan nalika ngawariskeun Seni Mamaos di Sanggar Percéka *Art Centre* Cianjur.

1.4 Mangpaat Panalungtikan

Panalungtikan miboga mangpaat anu dibagi jadi dua, nyaéta mangpaat tina segi tioritis, segi praktis, segi kawijakan, jeung segi isu sarta aksi sosial.

1.4.1 Mangpaat tina Segi Tioritis

Hasil ieu panalungtikan bisa ngajembarkeun hasanah élmu pangaweruh utamana dina widang basa jeung sastra Sunda sarta nambah wawasan jeung pangaweruh ngeunaan sastra lisan lagu hususna dina rumpaka lagu Seni Mamaos.

1.4.2 Mangpaat tina Segi Praktis

Mangpaat tina segi praktis ieu panalungtikan, bisa ditilik sakumaha ieu di handap.

1. Ngaronjatkeun rasa mikacinta masarakat kabupatén Cianjur pikeun terus

- ngamumulé seni pintonan Mamaos minangka budaya Indonésia;
2. Méré sumanget ka generasi ngora sangkan muncul rasa hayang neuleuman budaya-budaya Indonésia nu miboga ajén-ajén atawa pesan, salasahijinaseni pintonan Mamaos di kota Cianjur;
  3. Pikeun motivasi jeung référénsi panalungtikan karya sastra Sunda.

1.4.3 Mangpaat tina Segi Kawijakan

Mangpaat tina segi kawijakan ieu panalungtikan, bisa ditilik sakumaha ieu di handap.

1. Ngalibetkeun lembaga DISPARBUD pikeun ngahirupkeun Seni Mamaos ku cara ngayakeun agénda saperti féstival, pasanggiri, jeung réa-réa deui;
2. Ngalibetkeun sanggar pikeun ilubiung dina sosialiasi kabudayaan anu diayakeun ku pamaréntah.

1.4.4 Mangpaat tina Segi Isu jeung Aksi Sosial

Mangpaat tina segi isu jeung aksi sosial ieu panalungtikan, bisa ditilik sakumaha ieu di handap.

1. Ngaronjatkeun rasa kareueus masarakat Cianjur sangkan mikawanoh Seni Mamaos;
2. Sangkan Seni Mamaos bisa diwariskeun ku generasi ngora.

1.5 Raraga Tinulis

Ieu tésis disusun jadi lima bab nyaéta Bab I, Bab II, Bab III, Bab IV, jeung Bab V. Leuwih telebna bisa ditilik sakumaha ieu di handap.

Bab I. Medar ngeunaan kasang tukang panalungtikan, rumusan masalah, tujuan panalungtikan, mangpaat panalungtikan nu dibagi jadi mangpaat tioritis, mangpaat praktis, mangpaat kawijakan, mangpaat isu jeung aksi sosial, jeung raraga tinulis.

Bab II. Medar ngeunaan tiori-tiori nu ngadadasaran panalungtikan sarta posisi masalah nu ditalungtik dina widang paélmuan. Ieu bab disebut minangka kajian pustakana. Kajian pustaka miboga fungsi minangka landasan téoritik dina nyusun rumusan masalah sarta tujuan panalungtikan. Dina kajian pustaka, panalungtik ngabandingkeun sarta matalikeun masalah nu keur ditalungtik jeung tiori-tiori sarta hasil panalungtikan nu geus dilakukeun ku para ahli.

Bab III. Medar ngeunaan metode panalungtikan nu diwincik deui jadi desain panalungtikan, téhnik ngumpulkeun data, instrumén panalungtikan, profil Sanggar Percéka Art Centre jeung sumber data, biografi Tatang Setiadi, sarta ngolah jeung

nganalisis data.

Bab IV. Dina ieu bab dibagi jadi dua bagian nya éta hasil panalungtikan analisis data nu patali jeung rumusan masalah sarta tujuan panalungtikan, jeung pedaran intina atawa analisis *temuan* nu dipatalikeun jeung tiori-tiori dina bab II.

Bab V. Medar ngeunaan kumaha panalungtik nafsirkeun hasil analisis panalungtikan. Kacindekan mangrupa jawaban tina daftar patalékan nu aya dina rumusan masalah. Saran atawa rékoméndasi ditujukeun ka nu nyieun kawijakan, ka nu ngagunakeun éta hasil panalungtikan, jeung ka para panalungtik lianna nu rék nalungtik masalah nu sarua minangka lajuning lakuna tina hasil panalungtikan.